

Fäbodväsendet i Uppsälje by, Järna socken

av Viola Järnfeldt 24 okt 1931

Om föreliggande utgåva

Till grund för föreliggande utgåva förelåg ett niosidigt maskinskrivet dokument med rubriken *Fäbodväsen i Uppsäljeby, Järna socken*. Vem som har skrivit ut det på maskin framgår inte, men sannolikt är det Viola Järnfeldt själv. I dokumentet hänvisas till några skisser som Viola har gjort. Dessa skisser saknas tyvärr vilket gör att texten till viss del är ofullkomlig.

I föreliggande dokument har en del skrivfel rättats och innehållet har formaterats med originaltexten i en vänsterkolumn och översättningarna till svenska i en högerkolumn. Alla ord på järnamål har översatts till svenska vid varje förekomst i texten för att öka läsbarheten. Det är således med avsikt som upprepningar av översättningsorden har gjorts. Sist i dokumentet redovisas de i en ordlista.

Flera ord på järnamål var understrukna i originaltexten och vissa av dem efterföljdes av en parentes med ordets översättning till svenska. Översättningarna har brutits ur texten för att flyttas till högerkolumnen.

En liknande berättelse utkom i bokform år 2001 ö Jont Birgit Rundgren, Stannstan.

För den som vill fördjupa sig i svenskt fäbodväsende finns följande doktorsavhandling att tillgå: http://pub.epsilon.slu.se/2115/1/larsson_j_091002.pdf

I den avhandlingen refereras till Viola Järnfeldts arbete från 1931.

Uppsälje den 13 januari 2016

Lennart Castenhag

Innehåll

Allmänt.....	2
Fäbodvallen och omgivningen	5
Byggnader	7
Organisation	10
Livet på fäbodvallen	11
Flyttningarna	14
Vallningen	16
Sånger och folktro rörande fäbodlivet	19
Ordlista.....	21

Allmänt

Ett fäbodställe benämnes här buställä eller budar. I bestämd form hä buställä, döm budar. Fäbodställets område dvs marken som finns innanför roggåln kallas vall ibland buvall, obestämd form. I bestämd form hön valln, pluralis döm vallar. I detta sammanhang må nämnas ett ålderdomligt, nu sällan hört uttryck, ita budörnä. Olika benämningar för fäbod och hemmavistelse lär aldrig ha förekommit här enligt äldre bu- eller fäbokullors utsago. Första gången man far till fäbodarna kallas bufförningsdajen med krättjör och don. Då slåttertiden började for både fölk o krättjör hem igen. Under tiden man hässjä jättä man hemma.

Denna hemmavistelse var mycket en åtgärd för att spara på betet i fäbodarna och på samma gång kunna tillvarata det gräs i myr och skog som under slåttertiden är begärligt för kreaturen.

Då slättern, som varade omkring två veckor, var över drog man till fäbodarna igen. Att fäboden förekommit närmare eller fjärmare från Uppsälje by, finns ingenting som talar för, enligt äldre personers påståenden. Man har av ålder haft fäbodarna på ett ställe, undantagandes om någon genom arv har erhållit annat fäbodställe eller vall.

Eftersom folkmängden växte, hände det att *en* släkt blev ägare till samma buställä eller vall. Ordet bybodar finns och fanns inte i Uppsälje eller Järna sockens språkbruk. Inte heller uttrycket att vara i huvudfjället.

buställä — fäbodställe i obestämd form
 budar — fäbodställe i obestämd form
 hä buställä — fäbodställe i bestämd form
 döm budar — fäbodställe i bestämd form pluralis
 roggåln — gärdesgården
 buvall — betesvall i obestämd form
 hön valln — vall i bestämd form
 döm vallar — vall i bestämd form pluralis
 ita budörnä — till fäbodarna
 bu- eller fäbokullor — fäbodflickor
 bufförningsdajen — dagen då man drog till fäbodarna
 krättjör och don — kreatur och vad som till största delen behövdes under sommaren
 fölk o krättjör — de personer som möjligen vistades på fäboden tillsammans med fäbodflickan, samt kreaturen
 hässjä — arbeta med höet
 jättä — vallade

buställä — fäbodställe

Fäbodarna belägna så nära hembyn att bukullor gick hem varje kväll för att tillbringa natten hemma, finns inte och har aldrig funnits. Dock förekom det att man fraktade hem mjölk ett par gånger i veckan. Mjölk förvarades under hemfärden i ändträbuttär, ett slags kaggformiga träkärl med lökk o jolär. För att inte mjölken skulle skvalpa ut, la döm milla e slarva mellan locket och buttnän. Såväl tjöckmjölk, vilken erhöles genom att man hade tätört i kovarm mjölk, som oskummad mjölk, fraktades hem på samma sätt. Av skummjölk ysta man och gjorde usst i vackert skurna usstjäll. Dessa voro både runda och avlånga. Då osten tagits upp återstod mijssö. Av denna kokades mijssmör. Både mijssmör och smör förvarades under hemfärden i ovala träaskar. Då man skulle till fäbodarna för att hämta avkastningen kallades det att vara dit efter sögöl. Alltsammans bars hem i säck av flätad näver som kallades finnsäck. Den hade fösslär som kunde träs över axeln och bäras på ryggen.

Fäbodställen avsedda endast för småkreatur fanns inte. I stället hade man dem i ett särskilt takkfjös i omedelbar närhet, vanligen vägg i vägg med kofjösä. I kofjösä hade man även kalvar och getter, dels bundna, dels i tjättär.

Det har väl aldrig utan i något enstaka fall, förekommit att hela hushåll flyttat till fäbodarna under sommaren. Ordet *boland* finns inte i ortens språkbruk.

bukullor — fäbodflickorna

ändträbuttär — ett slags kaggformiga träkärl
lökk o jolär — med lock och ett slags trätunnband
la döm milla e slarva — lade de mellan en trasa
buttnän — kärlet
tjöckmjölk — långfil

ysta — ystade
usst — ost
usstjäll — ostformar
mijssö — vasslan
mijssmör — ett tjockflytande messmör

sögöl — sovel
finnsäck — säck av flätad näver
fösslär — hängslen

takkfjös — fårhus

kofjösä — koladugården
tjättär — kättar, dvs större avbalkningar eller bås

Fäbodställen som i manna minne varit brukade i vår by Uppsälje är bland annat Rutsberget, Knösen, Snarkberget, Årberget, Ormberget och det på Järna finnmark belägna Digerliberget. Ruttsbärjä antas ha fått sitt namn av den nedanför belägna sjön. Örbärjä av en tidigare rikedom på orm. Årbärjä, möjligen av dess rikedom på källsprång.

Knösän av dess egendomliga kägelform. Snark och Trekbergens namn synas omöjliga att förklara även Digerledas.

Enligt äldre uppgifter har Öffsäljebyn från början varit ett fäbodställe. Pärs och sedan Muntersfolk rådde om fäbodstället som uppgavs ha legat där gamla Ilargården nu står. Ändelsen *sälje* förekom lågt tillbaka i tiden i samband med fäbodväsendet, t ex i säljbokulla. Ett numera bortlagt uttryck. Namnet Uppsälje antages därför ha uppkommit genom att platsen låg rakt söder eller uppåt från den del av socknen som då utgjorde den egentliga bygden där Pärs och Munters bodde.

Knösän — Knösen

Öffsäljebyn — Uppsälje

säljbokulla — fäbodflicka

Fåbodvallen och omgivningen

Eftersom fåbodarna ej ligger så långt borta från hembyn, finns inga särskilda benämningar, med avseende på deras läge. Det sägs endast: Döm ä där budar. Inom inhägnaden, den egentliga vallen, hade man i början röjt undan skogen, om genom svedjebruk eller på annat sätt, vet man med bestämdhet inte. Därigenom erhöll man mark, som gav ganska rikt med gräs även om det var magert. På den tiden var det ont om hö i Uppsäljebondens lador. Buhö blev därför ett välkommet tillskott i foderförrådet. Mycket långt tillbaka i tiden lär det ha funnits en svedja i Knösen. Närmare bestämt nedanför nuvarande Vikvallen (som numera är igenväxt och stugan riven) svedjade man och sådde råg i askan. Omkring gårdet var det en gårdesgård av smala obarkade granar, som fästes vid varandra med jälviör. Rågen skars med ett slags skäror försedda med handtag. Dessa benämns skiärör. Rågen fick vara kvar i fåbodarna tills det blev slädföre.

Särskild betesmark till varje fåbodställe förekom inte. Olika fåbodställen hade samma betesmarker. I början var ju skogen odelad, men efter storskiftet erhöll bönderna skogsskiftär lite här och där i hemskogarna, varför det blev svårt att rättvist fördela betesmarkerna. Man fann det klokast att låta det bli söm ä a viri å gammult. Dessa benämns löta eller utå vidn vall. Ålderdomligt, nu ytterst sällan hört.

Området på fåbodstället där husen voro belägna kallas valln. Den var inhägnad av roggåln.

döm ä där budar — de är i fåbodarna

buhö — fåbodhö

jälviör — hoptvinnade unggransstammar

skiärör — skäror för att bärga råg

skogsskiftär — skogsletter

söm ä a viri å gammult — som det har varit sedan gammalt

löta — betesmark

utå vidn vall. — på vida vallen

valln — vallen

roggåln — gårdsgårn. Den senare stavelsens vokal är ett mellanljud mellan o och å

Gärdesgården på Halvarsvallarna var försedd med fyra grindar och tre ler. Ett le består av lösa störrar som läggs på jälviör och därmed göra samma tjänst som en grind. I skogen omkring fäbodställen fanns av ålder gott om rönningär tillsammans med myrslogär och buhö utgjorde dessa all mark som användes till slättern. De enda rönningnamn som nu finns bevarade omkring Knösen är Jaköpäs och Ruttsbrorönningar.

Nedanstående skiss är från Halvarsvallarna i Knösn.

ler — led, dvs en enkel grind av lösa stänger
jälviör — stöd för de lösa störrarna

rönningär — inhägnade slätterängar
myrslogär — myrslätter
buhö — fäbodhö

rönningnamn — namn på inhägnad slätteräng
Jaköpäs — Jakopsgården (kallas ibland Danielsgården)
Ruttsbrorönningar — Ruttsbrogårdens inhägnade slätterängar

Knösn — Knösen

(Skissen saknas tyvärr)

A	Rälg Anders Johanssons tjugrind	tjugrind ô grind till liten hage utanför fjöset
B	Rälg Anders Johanssons fjösgrind	
C	Rälg Anders Johanssons tjya	tjya ô liten hage utanför fjöset
D	Rälg Anders Johanssons fjös	
E	Rälg Anders Johanssons hölador	
F	Rälg Anders Johanssons koksta	
G	Rälg Anders Johanssons bustugu	
H	Rälg Anders Johanssons mjölkstugu	
I	Rälg Anders Johanssons vellär	vellär ô vedbod
J	Rälg Anders Johanssons grind	
K	Riven stuga flyttad till Z	
L	Dalkars Erik Erssons dotters lada	
M	Dalkars Erik Erssons dotters koksta	
N	Dalkars Erik Erssons dotters kölla som användes gemensamt	
O	Dalkars Erik Erssons dotters vellär	
P	Dalkars Erik Erssons dotters fjös	
Q	Dalkars Erik Erssons dotters fjösgrind	
R	Dalkars Erik Erssons tjya	
S	Dalkars Erik Erssons tjugrind	
T	Dalkars Erik Erssons stugu	
U	Dalkars Erik Erssons mjölkstugu	
V	Dalkars Erik Erssons fösstvä	fösstvä ô farstu
X	Dalkars Erik Erssons fjös	
Y	Dalkars Erik Erssons mjölkstugu	
Z	Dalkars Erik Erssons stugu	
Å	Dalkars Erik Erssons le	
Ä	Dalkars Erik Erssons grind	
Ö	Halvars Lars Erikssons le	
1.	Gemensam gångstig	
2.	Lokän, ett inhägnat vattensjukt område. Numera utå löta (ô utan gärdesgård)	

Ursprungligen har hela Halvarsvallen tillhört en gård. Genom arv är den numera delad i fyra delar eller vallar. De olika ägarnas lotter är inte avskilda utan det hela är sammanhängande och de olika vallarna har gemensam gårdesgård runt om.

En kokplats finns vanligen till varje vall, den benämnes koksta. En sådan har mestadels ett tak, ibland snedtak, men inga väggar. Till tak användes förr ituklurna stockar, även på fjös och stugtak. På marken är lagd en stenring, mellan vilka storgryta placeras. Bredvid kokstan brukar finnas någon anordning för stjälpande av disken, vanligen en bred bräda lagd över stenar. Ibland fanns också ett träsäte. Hemma i byn hade man också liknande kokplatser.

koksta — kokplats

storgryta — den stora grytan

kokstan — kokplatsen

Byggnader

Byggnader som fanns på en fäbodvall hörande till Uppsälje by var:

1. Bustugo
2. En i samma byggnad inrymd mjölkstugu
3. Höladu
4. Vellär
5. Kofjös
6. Ett med kofjöset sammanbyggt takkfjös, koksta. Som gemensamt namn på alla byggnaderna kan anges buhusar.

bustugo — fäbodstugan

mjölkstugu — mjölkstuga

höladu — hölada

vellär — vedbod

kofjös — koladugård

takkfjös — fårhus

koksta — kokplats

buhusar — den samlade benämningen på fäbodens byggnader

Fäbodstuga från Uppsälje by.

A. Sten, trappan

B. Fösstvä

C, Mjölkstugu

D. Mjölkstuhölä

fösstvä — farstu, förstuga

mjölkstugu — mjölkstuga

mjölkstuhölä — ett från mjölkammaren gående hål ut i det fria.

1. öppning

2. väggen

E. Stug och mjölkammardörrar.

F. Öppen spis murad av gråsten.

G. Säten som var raka och ibland hade man bara satt fötter under egendomligt formade rötter och utväxter av vanlig björk, tall od. Under årens lopp har dessa blivit så fullskrivna av namn, årtal och annat att det hela blivit nästan oläsligt.

H. Högsäng.

högsäng — översäng
nedisäng — undersäng

I. Nedisäng. Dessa sängar var placerade över varandra med en sängpall framför.

J K. Bolä, bordet, vanligen fastsatt vid vägen med en snedslå.

fönsträ nämmist sänja — fönstret närmast sängen

L. Fönsträ nämmist sänja.

fönstär — fönster

M. En efter väggen gående bänk som var fastbyggd.

skåp mä tjällhyllä — skåp med hylla för kokkär!

N. Fönstär.

tjällhyllä åvatä — hyllor för kokkär! upptill.

O. Skåp mä tjällhyllä. Detta är väggfast med skåp nertill och tjällhyllä åvatä,

Ser ut ungefär så här: (skissen saknas)

1. Förvaringsplats för grytor andra kokkär! mm

ösor — skopor?

2. Skåpet, där knivar, skedar, ösor, grötmjällor mm hade sin plats.

grötmjällor — trästötter som användes till grötkokning. Dessa erhöles genom att man tog barken av unga talltoppar, samt skar av dem till lämplig storlek.

3. Tjällhylla, där tallrikar träkär!, koppar, mjölkcuppor, mjölktråg av trä, stod uppställt .

tjällhylla — hylla för kokkär!
mjölkcuppor — mjölkskålar?

Så har vi den översta hyllan kvar där psalmboken intog hedersplatsen. För övrigt förvarades där annat läsbart om sådant fanns.

På golvet i fäbodstugan hade man aldrig mattor, men vid helger såsom till mässmon strödde man enris och ibland löv på golvet. Muren sirades med rönnblömmö och björklöv. I taket hängdes bökkblar över en tråd så att stjälkarna kom uppåt.

mässmon — midsommar
rönnblömmö — rönnblommor
bökkblar — liljekonvaljblad

Mjölkstugo användes till förvaring av mjölk, tjockmjölk, usst, mijssmör, grädda, samt en del andra matvaror såsom mjöl, bröd etc. Kläderna förvarades i butjisstör. Hyllan där mjölkkärlen har sin plats kallas mjölkklavön.

Något särskilt kokhus förekom inte utom den å vällen fristående kokstan. Den användes uteslutande till ystning, messmörskokning och värmande av diskvatten. Maten kokades inne över eldhärden, pi hörna, dels över pannring, en järnring försedd med tre fötter, dels i grytor. Orden eldhus, skåle och störis finns inte i ortens språkbruk.

Något särskilt hus för främmande fanns inte. Man var inte så krussam av sig, i synnerhet inte i fäbodarna. Ville inte främmande eller som det hette här okknut, ta det som de fick, så slapp de. Mestadels var det bara hemmafölk.

Fähusen i fäbodarna skilde sig ganska litet från hembyns, ifråga om inredningen. Särskilt sömmörfjösör hemma i byn var liknande med sina jolgölv.

Fähus.

1. bås där man hade kor, getter och kalvar bundna.
2. dyngglyg
3. Fjösödör
4. takkfjös
5. Tjya över takkfjösödör

I somliga fjös hade man tjättör där fåren fick vara. Fjösen i hembyn kunde ha ett litet rum inrymt inom samma byggnad, fjöskammarn. I denna var det vanligt att gårdens kullor sov. Ibland fanns också en högsäng över takktjättn för samma ändamål.

mjölkstugo — mjölkstugan
tjockmjölk — filbunke
usst — ost
mijssmör — messmör
grädda — grädde
butjisstör — kistor som stod på golvet
mjölkklavön — hyllan där mjölkkärlen har sin plats

kokstan — kokplatsen
pi hörna — i hörnan
skåle — liten enkel byggnad (icke järnamål)
störis — fäbodstuga (icke järnamål)

krussam — att låta sig krusas
okknut — främmande
hemmafölk — i bygden boende som kom och hälsade på

sömmörfjösör — sommarladugårdarna
jolgölv — jordgolv

dyngglyg — gödselglugg
fjösödör — dörren till fähuset
takkfjös — fårhus
tjya över takkfjösödör — grind över fårhusdörr

tjättör — kättar
fjöskammarn — fähuskammaren
takktjättn — fårkätten

Vidare fanns gråstensmur på vars eld vatten värmdes åt kreaturen. Detta kallas värm på bytta.

värm på bytta — hett vatten hälldes över agnar i en bytta

Organisation

Ägare till fäbodstället var vanligen en gård. Om någon genom arv erhöll del i en fäbodvall uppförde denne mestadels egen stuga och buhus på sin lott.

buhus — fäbodhus

Långt tillbaka i tiden hade ingen mer än sina egna kryttyr i fäbodarna. Under 1880-talets senare hälft började det förekomma att man tog a sä aras kryttär. Betalningen uppgick till 25 öre per vecka för ko som stog sin och 50 öre för mjölkko.

kryttyr — kreatur

a sä aras kryttär — sköta andras kreatur

Då slåttern var färdig hem i sokkna for man till fäbodarna för att slå valln o rönningär. Under denna tid va ä liv där bärjar, må vätto.

sokkna — i hembyn

valln — vallen

rönningär — inhängnade slätterängar

va ä liv där bärjar, må vätto — var det liv i bergen ska ni veta

Gårdens pojkar och gubbar skulle dit på slätter men också tjänjingar å kullor för övrigt alle söm va lidige å slapp från

slätter — höbärgning

tjänjingar å kullor f ö alle söm va lidige å slapp från — men också kvinnor och flickor för övrigt alla som var lediga och kunde komma ifrån

Så var det att sätta igång med liär ö härvör. Höet sattes sedan upp i hässjör. En sådan består av två krakör, sju stängjär ö fyrö stör.

liär ö härvör — liar och räfsor

hässjör — hässjör

två krakör, sju stängjär ö fyrö stör — två hässjestörrar, sju stänger och fyra störrar

Ville man ha den större var det bara att öka ut mä mer vartjä, mer stängär, krakör ö stör. Någon gång om det var riktigt vackert väder fick höet ligga och soltorka. Då höet var riktigt torrt va hä tid på häv innä. Höskörden blev ofta liten och mager så det mötte inga svårigheter att få in den i de trånga ladorna. Dessa har någon gång skämtsamt benämnts ussttjäll. Höet kördes hem på vinterföret.

mä mer vartjä — med mera allteftersom

hä tid på häv innä — var det dags att köra in det

ussttjäll — ostformar

Livet på fäbodvallen

För mycket länge sedan, vistades hela hushåll i fäbodarna. Det berättas att Uppsälje by förr i tiden nästan var folktom under somrarna.

Då blev det samma husmor som förestod buhushöllä som i hembyn. I senare tider skickade man iväg bara kullor och lät övriga personer inom hemmet stanna där. I ett fäbodhushåll med "mor" som bukulla måste barnen hjälpa till med arbetet så fort de kunde. Alltid dög de till högössär eller hökullör dvs att hjälpa till med vallningen.

Om två eller flera hushåll, ibland två kullor också, bodde i närheten av varandra var det vanligt att de jätt hop. Detta innebar att man vallade de gemensamma kreaturen varsin eller varsina två dagar. Sedan fick man ju vara fri de dagar den andra parten vallade.

Fäbodkullans arbetsdag började tidigt. Vid halv femtiden måste hon stiga upp, det var ju så mycket som skulle hinnas med innan det blev lösdags. Först var det att värma vatten vid kokstan, ty kor som mjölkade och kalvar måste ha varsin byttä, en hink med varmt vatten med en mjölnäve, om man hade, innan de löstes. Så var det att mjölka kor och getter. Mjöken måste sedan silas upp i stora träskålar och fat. Sedan måste bukullan ha någon mat. Frukosten bestod vanligen av välling, bröd, smör och messmör. Då man ätit var det tid att se efter om kryttrar kunde börja lösas. För detta ändamål fanns e skuru i fönsterbrädet som låg åt öster. Föll nu solstrålarna utefter denna, var det tid att börja lösa. Under mulna dagar fick man gissa sig till tiden så gott man kunde.

Om det nu var dagen man slapp jättä, så blev inte bukullan arbetslös för det. Då skulle det kärnas, ystas och kokas mijssmör. Gräddn tjärnäs ti trätjärna mä tjärnmöllö.

buhushöllä — hushållet på fäboden

bukulla — fäbodkulla

högössär — högossar (gossar som bärgar hö)

hökullör — höflickor (flickor som bärgar hö)

jätt — vallade

lösdags — dags att släppa ur korna

kokstan — kokplatsen

byttä — bytta

bukullan — fäbodkullan

kryttrar kunde börja lösas — om man kunde börja lösgöra djuren

e skuru — en skåra

jättä — valla

bukullan — fäbodkullan

ystas — göras ost

mijssmör — ett tjockflytande messmör

gräddn tjärnäs ti trätjärna — grädden kärnas i träkärnan

tjärnmöllö — en stöt med vackert utskuret blad

Skummjölken slogs i mijssugryta och tillsattes löpsvattn. Mjölken började nu skära sig och usstn kunde tas upp. Vasslan kramades ur med händerna och ostmassan packades hårt i ussttjällä. Usstn skulle för att bli god lagras minst sex veckor i källare. Då den blivit nog håru, möglu ö makkittn van fålu ö go.

Nu återstod mijsslo. Denna kokades ihop till mijssmör. Mot slutet av kokningen tillsattes lite rågmjöl (det fanns inte vetemjöl förr) och det hela var färdigt.

Utom dessa nu uppräknade göromål var det ju mycket annat som måste medhinnas och göras. Det var diskning, städning, stikkjäl, sömnad m m. Strax man kom till fäbodarna måste det göras nya tög.

Avkastningen efter kreaturen i fäbodarna kallades busugla eller endast sugäl. Denna hämtades en gång i veckan och benämnes endast je lär får sta ätt sugla. Så mycket avkastning erhöles inte att man behövde klövja hem den. En vanlig näverkont rack mestadels till.

Då en fäbodflicka åtog sig andras kreatur tog hon vanligen så många som rymdes inni fjösä. Avkastningen fick man skilja på så att var och en fick sitt. Ägaren till kreaturen skickade alltid med diverse mjölkkärl till fäbodarna. Eftersom det mest var gårdens egna kullor som skötte fäbodarbetet, kom ingen särskild lön ifråga. Om någon hade piga, vilket mycket sällan hände, fick hon samma lön som annars. Denna lön bestod förr nästan uteslutande av kläder.

I fäbodarbetet ingick också att göra tvagör, kvastär, vispär, ta lövtjärvär tä vintern gör tög a kryttrar mm.

mijssugryta — messmörsgryta
löpsvattn — ostlöpe

ussttjällä — ostformen
usstn — osten

håru, möglu ö makkittn van fålu ö go — då osten blivit nog hårig, möjlig och maskäten var den färdiglagrad och god

mijsslo — vasslan
mijssmör — ett tjockflytande messmör

stikkjäl — stickning
tög — två hoptvinnade unga björkvidjor som fästes samman omkring kreaturets hals och med en länk satt fast vid väggen

busugla — fäbodssovel
sugäl — sovel
je lär får sta ätt sugla — jag ska åka och hämta sovlet

rack — räckte

inni fjösä — i ladugården

tvagör, kvastär, vispär, ta lövtjärvär tä vintern gör tög a kryttrar — göra tvagor, kvastar, vispar, ta lövkärvar till vintern och göra bindslen åt kreaturen

På kvällarna brukade ungdomar från olika buställä samlas, ibland i den enes, ibland i den andres stugu tä öppsitning. Vid dessa tillfällen var det mycket trevligt. En stor värmande brasa flammade på hörna.

Omkring denna satt ungdomarna på sätär ö bänkär. Men ingen fick vara sysslolös. Man arbetade med iver på sina arbeten. Den ena gjorde stikkjäl, den andra kanske höll på med en yvdäl, en tredje med virkning osv. Ibland tog man kappänders. Detta gick till så att man mätte även lika lång ändö från vars och ens nystan. Den som först stickade upp sitt garn vann. Så var det någon som sa en gåta och denna åtföljdes snart av flera. Gamla kärleks- och andra visor sjöngs även flitigt. Snart var brasan nedbrunnen och skuggorna blev långa och trolska. Nu kom det hemska historier om skrymt bärgtröll och rända. Hu då!! Den ene hade sett rända i sina djur, en annan bärgfolk. Det var nog inte så nådigt att gå hem nu. Bäst stanna över natten.

Av helger var det mässmon som firades. Men det gjordes så mycket grundligare. Fäbodstugan sirades med grönt och blommor, golvet med hackat enris och friskt löv. Filbunke silades och sötost kokades. Det var ju mässmon bara en gång om året och man väntade mycket hemmafölk. Alla ungdomar skulle till fäbodarna över mässmosjällda. Spelmannen var självskriven gäst. Då spelmännen kom, hördes deras ståtliga låtar och sprittande polskor långt borta på buväjjan. Det fanns inga rafflande grammofonskivor på den tiden, eller schlagers. På ättsida av mässmonsafte började folk samlas. Först skulle ungdomarna trakteras med filbunke, smör, bröd, sötusst mm. Filbunken var uppsilad i avlånga trög. Ur dessa drack man nu en efter en, så länge det fanns något kvar.

buställä — fäbodställen

stugu tä öppsitning — stuga för uppsittarkväll

sätär ö bänkär — säten och bänkar

stikkjäl — stickning

yvdäl — skjorta till sockendräkten

kappänders — sticka ikapp

bärgtröll och rända — bergtröll och skogsgrun

rända — skogsräet, skogsfrun

bärgfolk — bergfolk

mässmon — midsommaren

mässmon — midsommaren

hemmafölk — folk från byn

mässmosjällda — midsommarhelgen

buväjjan — fäbodvägen

ättsida — eftermiddagen

mässmonsafte — midsommarafton

sötusst — sötost

trög — tråg

Då man ätit stämde spelman upp och dans och lek som vidtog till morgonen. Det var slängpolska, hambo och gammalvals. En annan dans benämndes ”danskringlet.” Så gick dansen så länge någon orkade. Så roligt hade ungdomarna så gammalt folk bara de träffades började tala om mässmosjälldar där bärgar. I detta sammanhang bör kanske nämnas två spelmäns namn. Fallbakk Anders Jonsson och Lars Gullbrand. Efter Gullbrand har man ett olstä: ”Hä va tider hä.” Gamla tiders fäbodliv åsyftas härmed. Första söndagen efter fäbodflickornas hemkomst skulle de gå i kyrkan. Det var riktigt nymodut tä få gå tä tjörtjös en gång till.

Flyttningarna

Angående avståndet från hembyn, så blir det ju olika för ymsä. En gård eller släkt, har sina budär vid ett berg, en annan vid ett annat osv. Ett öffsäljebuställa, som ligger långt från byn är Digerlibudar. (Perols folks).

Ordet bufförö har någon gång använts i annat sammanhang än med fäbodarna ex hört skä du buffärä då.

Bufförninja skedde så snart det hunnit bli något bete eller i början av juni. Mycket långt tillbaka flyttade man inte till fäbodarna förrän sådden var färdig. Då fanns inget särskilt arbete hemma före slåttern utan hela hushåll kunde vistas där budärnä.

danskringlet — ringlekar

mässmosjälldar där bärgar — midsommarhelgerna i bergen

olstä — ordstäv

hä va tider hä — det var tider det

nymodut tä få gå tä tjörtjös — det var riktigt nymodigt att få gå i kyrkan

ymsä — olika berg

öffsäljebuställa — Uppsäljefäbodställe

bufförö — ”buffra”

hört skä du buffärä då — vart ska du fara då

bufförninja — flytten till fäboden

budärnä — fäbodarna

Vid flyttningarna både klövjade och bar man. Några särskilda dagar som ansågs lyckliga eller olyckliga för bufföring känner man inte till. Sön och helgdagar var naturligtvis ur räkningen som sådana, får inte heller glömmas. Innan flyttningen företogs jättas ä hemmä så att myrar och skogsgräs betades av. Kreaturen måste ut för att få skogsvana. Men även för att de skulle späkös ö kåt tå se lite. Då buffördajen kom fick koma varsin bit av en flugas storlek av mörkurjö. Över ladugårdsdörren hade man stål. Annars kunde kreaturen värt spännä. Det hände också att skällkon fick en bit stål i skällan.

Då man kom till fäbodarna var det ju alltid något arbete som väntade. Gärdesgård, grindar, ler, fähus mm behövde kanske en liten reparation. Så skulle det rivas mossa, som användes till strö under kreaturen.

Ved måste också finnas, denna fick man mest genom kvistsamling och av törakör. Städning av stugu ö mjölkstugu fick inte glömmas. Så var det bäddning av fäbodsängarna. På sängbotten breddes långhalm, över halmen en lappgubbä och ovanpå lappgubbän e blöjä. Till sist hade man en fäll av kalvskinn, oftast mycket brokig på grund av många skinn av olika färgär, bredd över sängen. Vid fällen var fastsytt ett tättjä.

Las och Osmässa firades aldrig något särskilt. Om gräsväxten var senare än vanligt hände det att buföltjä var hemma på slätter vid O'smässa.

På hösten då betet började tryta i fäbodarna måste man tänka på hemfärd.

Hembufförninja företogs tå bödasjälda

bufföring — ”buffring”

jättas ä hemmä — släppte man ut koma på bete hemma

späkös ö kåt tå se lite — .vänjas och springa av sig lite

buffördajen — dagen för fäbodfärden

mörkurjö — arsenik

värt spännä — få någon sjukdom

ler — led, dvs en enkel grind av lösa stänger

törakör — torra träd

stugu ö mjölkstugu — stugan och mjölkstugan

lappgubbä — ett av gamla linnetrasor vävt "lakan"

e blöjä — ett halvlångt lakan som drogs upp över kudden och därmed också tjänstgjorde som örngott.

färgär — färger

tättjä — täcke av yllegarn oftast vävt i rosengång eller annat krus

Las och Osmässa — Lars och Olsmässa

buföltjä — fäbodfolket

hembufförninja — hemfärden från fäbodarna

tå bödasjälda — på 4:de böndagen

Buhö fick inte röras, det skulle användas till vinterfoder. Sista veckan fick kreaturen gå på valln och beta av angronön, lötvikku, lötsöndag. Innan man for hem skulle det kokas bufförsvälling. Mjölken till denna silades direkt i grytan. Så skulle det göras i ordning bufförsmassäck. Vid såväl hem som ditflyttning användes hästväjän. Annars fanns en smal gångstig som brukades då man var ita budar ätt sugäl. Den vägen var både smal och oländlig men genära.

Då bukulla kom tä bys igen, blev hon trakterad med mat av dem, vars kreatur hon skött under sommaren. Ibland kunde det också vankas någon liten present, såsom huvudklädä eller dyliskt.

Det kanske blev en liten sparpennning över på sommarens arbete. Tio eller femton kronor var mycket pengar förr i världen då pigor fick den nätta summan av 2:50 i månaden.

Vallningen

Någon gång, särskilt i senare tider har det hänt att kreaturen fått gå ensamma, bukulla har då endast följt med på väg. Vanligast var dock att man jätt döm. Vallhjonet har benämnts både jättkulla och hölä. Ordet hölä användes både i maskulinum och femininum t ex hölögössä, hölkulla. Vallhjon lär aldrig ha tingats här, hellre sätt döm bört döm. Till mat fick hölän bröd, smör, ost, messmör och tjokkmjolk. Smör och messmör förvarades i askar, tjokkmjökta ti hölbuttn.

Allt detta och mera till plockades ner i hölsättjän. Till midsommar hade kokats sötusst och bakats mjukt bröd. Vallhjonet fick nu med sig därav i hölsättjän, till extra fägnad, det var ju helg.

buhö — fäbodhö
valln — vallen
angronön — återväxten, dvs andra grödan efter slåttern
lötvikku — betesvecka
lötsöndag — betessöndag
bufförsvälling — välling för ”buffring”
bufförsmassäck — matsäck för ”buffring”
hästväjän — klövjevägen
ita budar ätt sugäl — när man var till fäbodarna efter sovel
genära — genare

bukulla — fäbodkulla
tä bys — till byn

huvudklädä — huvudkläde

bukulla — fäbodkulla
jätt döm — vallade dem
jättkulla — vallpiga
hölä — vall-
hölögössä — vallgosse
hölkulla — vallpiga
sätt döm bört döm — låta någon annan valla sina kreatur
kryttär — kreatur
hölän — vallgossen/vallflickan
tjokkmjolk — filbunke
tjokkmjökta ti hölbuttn — filbunken i en liten avlång, rund kagge.

hölsättjän — en liten kont av näver
sötusst — sötost

En hölkulla var utrustad på ungefär följande sätt: svenskor, hölksökkör, gammalt törrföt begagnades i stället i skorna, gammal hemvävd kjol, tröja och vid regnväder ett stort klädä gråklädä. Detta var kantat med hemvävda band och var så stort att en av hörnorna rack långt ner på ryggen. Så var det slesskräppör och jältaska. Dessa båda väskor bars i en rem om livet.

Slesskräppa som användes till förvaring av sletjör, bars på höger sida. Den gjordes av korumpör. Jältaska hade man stikkjala ti, därav namnet. Det hände också att lur och horn fick följa med ut på vallningen. Det senare lär ha använts att skrämman bort björn med.

Vid sjutiden på morgonen skulle kryttrar lösas. Så bar det iväg in i skogen. Först gick vallkullan, kujrandä och lökkände köm konä mina, köm Lita ö Rosa, ö Kruslin ö själlkora, köm sömmergås ö Röttsina köm, köm, ho, hoo. Det sista kom långsamt och utdraget. Sedan gick skällkon, till sådan togs den äldsta och frommaste kon. Korna fick lunka omkring lite som de ville. Många gånger visade det sig att kreaturen hittade bättre än vallflickan. Då solen stod högt på himmelen var det tid tä lätt stå.

Omkring Knösens fäbodställen fanns många sådana ställen där kreaturen fick stanna. Bland annat Lisskaris stannsta, Sinnåstannstan, Rismyrsstannstan. Omkring byn Uppsälje fanns det gott om sådana. Det var Bjönmyr-, Firjälmyr-, Allärhol-, Gåshol, Stighol-, Grönsvastannstan, Ilar- Pers brändö m fl.

hölkulla — vallflicka
svenskor — näverskor
hölksökkör — strumpor utan fötter
törrföt — skohö
klädä gråklädä — sjal
rack — räckte
slesskräppör — pluralis av slesskräppa (se dito)
jältaska — vallkullans väska

slesskräppa — föremål till att förvara mjöl och salt i
sletjör — mjöl och salt
korumpör — kosvansar och annat nöthår
jältaska — vallkullans väska
stikkjala ti — stickningen i

kryttrar — kreatur
kujrandä och lökkände — kulande och lockande
köm konä mina — kom korna mina
köm sömmergås — kom sommar-?
tä lätt stå — låta kreaturen stanna

stannsta — ett ställe där man stannade och vilade sig

Då man kom till en stannsta, gjorde höln upp eld, med sina medhavda jelldon. Det var flintö ö fnösk som användes för detta ändamål. Fnösk fick man av öllärtikkör. Korna och småkryttrar lade sig belåtna runt elden, idisslande och nöjda över att slippa besvärliga brömsär ö hårkrånkär. Vallhjonet kunde nu börja tänka på sig, då kryttrar var belåtna. Hölsättjän öppnades nu och maten plockades fram. O vad det smakade gott med mat i skogen! Sen tog höln en liten middagslur, mä sättjän pund huvu, nynnad till sömns av den susande skogen. Man hade tid att sova bara en stund. Det var så mycket annat som skulle göras. Nu togs sömnad och stikkjäl fram ur jältaska. Ivrigä fingrar arbetade så raskt.

Under vallningen skulle man även passa på och ta penningris till kvastar, gräntulsör som rycktes upp med rot och användes till tvagör och sjäftö.

Dagen led, snart blev det binddags. I Snarkbärjäs buställä hade man kvällä efter de kringliggande bergstopparna. När solen stod över Milbörjsbärjä var klockan tre. När solen stod över Hummälbärjä var klockan fyra. När solen stod över Lågbärjä var klockan klockan fem. När solen stod över Hundflen var klockan sex och då var det tid att binda in kreaturen.

Efter såddens avslutning på lådijen släpptes hästana utå löta. Där fick de vara tills skörden skulle bärgas. Så på hösten då säden var inkörd, släpptes byns alla hästar på Öna. Varje gård eller hemman har sin lott på den bördiga Uppsäljeön.

Långt tillbaka i tiden då det ännu fanns roggål omkring varje åkerteg, släpptes alla grisar i byn på en åker som var byns allmänning. Åkern fick sen heta Svinföttåkern.

stannsta — ett ställe där man stannade och vilade sig
höln — vallpojken/vallflickan
jelldon — elddon
öllärtikkör — altikkor
småkryttrar — kalvar
brömsär ö hårkrånkär — bromsar och myggor

hölsättjän — liten kont av näver

höln — vallpojken/vallflickan
mä sättjän pund huvu — med säcken under huvudet

sömnad och stikkjäl — sömnad och stickning

jältaska — vallkullans väska

penningris — ris från dvärgbjörk
gräntulsör — granplantor
tvagör — tvagor (något att tvätta sig med)
sjäftö — för diskning av träkärl, vispris mm.

binddags — dags att ta in kreaturen i ladugården
Snarkbärjäs buställä — Snarkbergets fäbod
kvällä — ”kväller”, dvs slut på arbetsdagen

lådijen — våren
hästana utå löta — hästarna ut på bete

roggål — gärdesgård

Sägner och folktro rörande fäbodlivet

För att skydda sig mot ont, bar vallhjonet under vallningen en liten docka av tibastbark och vändilarot. Tibastbusken är mycket sällsynt och växer bara på enstaka ställen här i socknen. Om denna dockas skyddande egenskaper finns en gammal vers eller ramsa.

Tibastdöcka ö vendilarot e fri bot mot allt ont söm inni skojän bor.

Det finns många berättelser om bergfolk ö rånda från våra fäbodlar. Bergtrollen var helst ute på morgnarna., just i soluppgången. En morgon fick bukulloma vid Knösen höra lockrop och hundskall. De tittade ut genom fönstret och fick se en lång rad svarta kor, inte en enda vit, draga genom vallarna och upp mot berget. En stor svart skällande hund var också med. Bergtröllhunds skall lär låta mycket hemskt. Först skäller han tre gånger efter varandra, sen blir han tyst en stund, så skäller han igen, men aldrig mer än tre skall åt gången.

En annan gång var en vallflicka ute och vallade. Det led mot middagstid och kreaturen hade tipå stannå och kommit till en stannsta. Kullan kom nu att se rakt mot berget. Ur stenår som var bredvid och från själva det hårda berget kom det nu massvis med folk och svartä kryttyr. Berget stupar brant ner mot en myr, full av småtjätnår ö långtjätnår. Ingen kunde gå över den myren sommartid. Det underliga följet fortsatte med rasande fart utför berget och rakt över myren. Det gick som en dans och både gungfly och tjärn tycktes bära både folk och kreatur.

bergfolk ö rånda — bergfolk och skogsrået

bergtröllhunds — bergtrollens hund

tipå stannå — börjat stanna

en stannsta — ett stannställe

stenår — stenarna

svartä kryttyr — svarta kreatur

småtjätnår — småtjärnar

långtjätnår — långtjärnar

På ett annat ställe satt en flicka ensam inne och arbetade. Plötsligt flyger dörren upp och en underlig gumma kommer in. "Min tjärnmöllö finns inte, får jag låna er", säger hon. Det fick hon och nästa afton kom hon och tackade för lånet. Då satt det en stor smörklimp på vart klo. Bergtrollen var tacksamma av sig. Förr i världen anlidade de ofta människor till hjälp. En gång blev en gumma ombedd av ett bergtroll att följa med och hjälpa hans gumma, som skulle få ett barn. Hon lydde och blev sedan rikligt belönad. Innan hon skulle gå ville bergtrollen bjuda på mat. Eftersom hon var hungrig tackade hon och slog sig ned vid bordet, som var dukat med många och fina rätter. Gumman knäppte händerna och läste bordsbönen. Men då skedde en märklig förändring. All den goda maten blev förvandlad till krälände ormar och grodor. Nu blev gumman rädd och sprang hem det fortaste hon kunde.

Rånda såg man också lite då och då. E jättkulla såg henne en gång i skogen. Då var hon helgdagsklädd i Järnasockendräkt. Men ryggen var ihålig som ett gammalt baktråg.

Ett sällskap bärplockare såg henne också en gång. Det var vid Piptjärn. Omkring den fanns det gott om myrbär. Det var lugnt och klart väder. Tjärnen var spegelblank och på vattnet dansade rånda. Då var hon klädd i lång vit klänning, med ett brett bälte om livet, detta sken som solen. Det gröngula håret räckte till midjan. Hon var fager som en vårdag.

tjärnmöllö — stöten till smörkärnan

rånda — skogsrået
e jättkulla — en vallpiga

myrbär — hjortron

rånda — skogsrået

En gubbe satt och metade en gång, men inte ett napp fick han. Med ens får han se en vacker grönklädd kulla stå framför sig ”kan jag få en bit tobak”, bad hon. Rånda fick vad hon önskade och gubben fick sedan så mycket fisk han orkade bära hem. Många är historierna om Rånda. Många lär också ha sett henne. Alltid har hon varit strålande vacker.

rånda — skogsrået

Nu tycks tiderna vara dåliga även för skogens osynliga väsen. Strax efter att kyrkan byggdes lär ett bergtroll ha sagt att de skulle flytta bort i femtio år, fick se sen om de kunde stanna, för människobarnens kyrkklockor som gjorde så ont i öronen på ett gammalt hederligt troll.

Ordlista

angronön — återväxten, dvs andra grödan efter slättern

bergfolk ö rånda — bergfolk och skogsrået

bergtröllhunds — bergatrollets hund

binddags — dags att ta in kreaturen i ladugården

blöjä — halvlångt lakan

e blöjä — ett halvlångt lakan som drogs upp över kudden och därmed också tjänstgjorde som örngott.

brömsär ö hårkränkär — bromsar och myggor

budar — fäbodställe i obestämd form

döm budar — fäbodställe i bestämd form pluralis

döm ä där budar — de är i fäbodarna

budärnä, budörnä — fäbodarna

ita budörnä — till fäbodarna

bufföring — ”buffring” (förflytta kreatur till fots)

bufförningsdajen — dagen då man drog till fäbodarna

bufförninja — flytten till fäboden

bufförsdajen — dagen för fäbodfärden

bufförsmassäck — matsäck för ”buffring”

bufförsvälling — välling för ”buffring”

bufförö — ”buffra” (förflytta kreatur till fots)

buföltjä — fäbodfolket

buhus — fäbodhus

buhusar — den samlande benämningen på fäbodens byggnader

buhö — fäbodhö

bukulla, bukullor — fäbodflicka, fäbodflickor

bustugo — fäbodstugan
buställä — fäbodställe i obestämd form
hä buställä — fäbodställe i bestämd form
busugla — fäbodsovel
butjisstör — kistor som stod på golvet
buttnän — kärlet
buväjän — fäbodvägen
bys — byn
tä bys — till byn
byttä — bytta
bärgfolk — bergfolk
bärgtröll och rända — bergtroll och skogsgrun
bödasjällda — 4:de böndagen
tä bödasjällda — på 4:de böndagen
bökkblar — liljekonvaljebblad
danskringlet — ringlekar
dyngglyg — gödselglugg
en stannsta — ett stannställe
finnsäck — säck av flätad näver (kont?)
fjösödör — dörren till fähuset
fjöskammarn — fähuskammaren
fäbokullor — fäbodflickor
färgär — färger
fölk o krättjör — de som vistades på fäboden tillsammans med fäbodflickan, samt kreaturen
fönsträ nämmist sänja — fönstret närmast sängen
fönstär — fönster
fösälär — hängslen
fösstvä — farstu
fösstvä — farstu, förstuga
genärä — genare
grädda — grädde
gräddn tjärnäs ti trätjärna — grädden kärnas i träkärnan
gräntulsör — granplantor
grötmjällor — trästötar som användes till grötkokning. Dessa erhöles genom att man tog barken av unga talltoppar, samt skar av dem till lämplig storlek.
hembufförninja — hemfärden från fäbodarna
hemmafölk — folk från byn
hemmafölk — i bygden boende som kom och hälsade på
huvudklädä — huvudkläde
håru, möglu ö makkittn van fålu ö go — då osten blivit nog hårig, möjlig och maskäten var den färdiglagrad och god
hä tid på häv innä — var det dags att köra in det
hässjä — arbeta med höet
hässjör — hässjör
hästana utå löta — hästarna ut på bete
hästväjän — klövjevägen

högsäng — översäng
högössär — högossar (gossar som bärgar hö)
hökullör — höflickor (flickor som bärgar hö)
höladu — hölada
hölgössä — vallgosse
hölksökkör — strumpor utan fötter
hölkulla — vallflicka
hölkulla — vallflicka
höln — vallpojken/vallflickan
höln — vallpojken/vallflickan
hölsättjän — en liten kont av näver
hölä — vall-
hölä — vallgossen/vallflickan
hört skä du buffära då — vart ska du fara då
inni fjösä — i ladugården
ita budar ätt sugäl — när man var till fäbodarna efter sovel
Jaköpäs — Jakopsgården (kallas ibland Danielsgården)
jelldon — elldon
jolgölv — jordgolv
jältaska — vallkullans väska
jälviör — hoptvinnade unggransstammar
jälviör — stöd för de lösa störrarna
jätt — vallade
jätt döm — vallade dem
jättkulla — vallpiga
 e jättkulla — en vallpiga
jättä — valla, vallade
jättäs ä hemmä — släppte man ut koma på bete hemma
kappänders — sticka ikapp
klädä gråklädä — sjal
Knösn, Knösän — Knösen
kofjös — koladugård
 kofjösä — koladugården
koksta — kokplats
 kokstan — kokplatsen
korumpor — kosvansar och annat nöthår
krussam — att låta sig krusas
kryttrar — kreatur
 kryttrar kunde börja lösas— om man kunde börja lösgöra djuren
kryttär, kryttyr — kreatur
 a så aras kryttär — sköta andras kreatur
krättjör och don — kreatur och vad som till största delen behövdes under sommaren
kujrandä och lökkände — kulande och lockande
kvällä — ”kväller”, dvs slut på arbetsdagen
köm konä mina — kom korna mina
köm sömmergås — kom sommar-?

la döm milla e slarva — lade de mellan en trasa
lappgubbä — ett av gamla linnetrasor vävt "lakan"
Las och Osmässa — Lars och Olsmässa
ler — led, dvs en enkel grind av lösa stänger
liär ö härvör — liar och räfsor
lådijen — våren
långtjärnär — långtjärnar
lökk o jolär — med lock och ett slags trätunnband
löpsvattn — ostlöpe
lösdags — dags att släppa ur korna
löta — betesmark
lötsöndag — betessöndad
lötvikku — betesvecka
mijsslo, mijssso — vasslan
mijssmör — ett tjockflytande messmör
mijssugryta — messmörsgräta
mjölkkuppor — mjölkskålar?
mjölkklavön — hyllan där mjölkkärlen har sin plats
mjölkstugo — mjölkstugan
mjölkstuhölä — ett från mjölkammaren gående hål ut i det fria.
myrbär — hjortron
myrslogär — myrslätter
mä mer vartjä — med mera allteftersom
mä sättjän pund huvu — med säcken under huvudet
mässmon — midsommar
mässmonsafte — midsommarafte
mässmosjälde — midsommarhelgen
mässmosjälde där bärgar — midsommarhelgerna i bergen
mörkurjö — arsenik
nedisäng — undersäng
nymodut tä få gå tä tjörtjös — det var riktigt nymodigt att få gå i kyrkan
okknut — främmande
oknungä — främlingar
olstä — ordstäv
hä va tider hä — det var tider det (Gullbrands berömda ordstäv)
penningris — ris från dvärgbjörk
pi hörna — i hörnan
rack — räckte
roggål — gärdsgård
roggål — gärdsgård. Den senare stavelsens vokal är ett mellanljud mellan o och å
Ruttsbrorönningar — Ruttsbrogårdens inhägnade slätterängar
rända — skogsrået, skogsfrun
rönblömmö — rönblommor
rönningnamn — namn på inhägnad slätteräng
rönningär — inhägnade slätterängar

sjäftö — för diskning av träkärl, vispris mm.
skiärör — skäror för att bärga råg
skogsskiftär — skogslotter
skuru — skåra
 e skuru — en skåra
skåle — liten enkel byggnad enligt NE (icke järnamål)
skåp mä tjällhyllä — skåp med hylla för kokkärl
slesskräppa — föremål till att förvara mjöl och salt i
 slesskräppör — pluralis av slesskräppa
sletjör — mjöl och salt
slätter — höbärgning
småkryttrar — kalvar
småtjättnär — småtjättnär
Snarkbärjäs buställä — Snarkbergets fäbod
sokkna — i hembyn
späkös ö kåt tå se lite — vänjas och springa av sig lite
spännä — sjukdom
 värt spännä — få någon sjukdom
stannsta — ett ställe där man stannade och vilade sig
stenär — stenarna
stikkjäl — stickning
 stikkjala ti — stickningen i
storgryta — den stora grytan
stugu tä öppsitning — stuga för uppesittarkväll
stugu ö mjölkstugu — stugan och mjölkstugan
störis — fäbodstuga (icke järnamål)
sugäl — sovel
 je lär får sta ätt sugla — jag ska åka och hämta sovlet
svartä kryttyr — svarta kreatur
svenskor — näverskor
säljbokulla — fäbodflicka
sätt döm bört döm — låta någon annan valla sina kreatur
sätär ö bänkär — säten och bänkar
sögöl — sovel
söm ä a viri å gammult — som det har varit sedan gammalt
sömmörfjösör — sommarladugårdarna
sömnad och stikkjäl — sömnad och stickning
sötusst — sötost (se usst)
takkfjös — fårhus
takktjättn — fårkätten
tupå stannå — börjat stanna
tjokkmjök — filbunke
tjya — liten hage utanför fjöset
tjya över takkfjösör — grind över fårhusdörr
tjygrind — grind till liten hage utanför fjöset

- tjällhylla — hylla för kokkärl
tjällhyllä åvatä — hyllor för kokkärl upptill.
- tjänjingar — kvinnor (kärringar)
tjänjingar å kullor f ö alle söm va lidige å slapp från —
men också kvinnor och flickor för övrigt alla som var lediga och kunde komma ifrån
- tjärmöllö — stöten till smörkärnan
- tjättär, tjättör — kättar, dvs större avbalkningar eller bås ok
- tjöckmjölk — filbunke, långfil
tjöckmjöktja ti hölbuttn — filbunken i en liten avlång, rund kagge.
- trög — tråg
- tvagör — tvagor (något att tvätta sig med)
tvagör, kvastär, vispar, ta lövtjärvär tä vintern gör tög a kryttrar —
göra tvagor, kvastar, vispar, ta lövkärvar till vintern göra bindslen åt kreaturen
- två krakör, sju stängjär ö fyro stör — två hässjestöror, sju stänger och fyra störor
- tä lätt stå — låta kreaturen stanna
- tättjä — täcke av yllegarn oftast vävt i rosengång eller annat krus
- tög — två hoptvinnade unga björkvidjor som fästes samman omkring kreaturets hals och
med en länk satt fast vid väggen
- törakör — torra träd
- törrföt — skohö
- usst — ost
- usstn — osten
- usstjäll — ostformar
usstjällä — ostformen
- utå vidn vall. — på vida vallen
- va ä liv där bärjar, må vätto — var det liv i bergen ska ni veta
- valln — vallen
buvall — betesvall i obestämd form
hön valln — vall i bestämd form
döm vallar — vall i bestämd form pluralis
- vellär — vedbod
- värm på bytta — hett vatten hälldes över agnar i en bytta
- ymsä — olika berg
- ysta — ystade
- ystas — beredas ost
- yvdäl — skjorta till sockendräkten
- ändträbuttär — ett slags kaggformiga träkärl
- ättasida — eftermiddagen
- Öffsäljebyn — Uppsälje
- öffsäljebuställä — Uppsäljefäbodställe
- öllärtikkör — altikkor
- ösor — skopor ?